

KOHNSTAMM INSTITUUT

Executieve functies als verklaring voor sociale ongelijkheid in de schoolloopbaan van 3-15- jarige leeftijd

Ineke van der Veen
ivanderveen@kohnstamm.uva.nl

Annemiek Veen
aveen@kohnstamm.uva.nl

UNIVERSITEIT
VAN AMSTERDAM

KOHNSTAMMINSTITUUT.NL

Overzicht presentatie

Executieve functies: definitie en rol in sociale ongelijkheid

Pre-COOL-data 2-12 jaar aangevuld

Instrumenten (sociaaleconomische achtergrond, executieve functies, schoolloopbaan)

Methode: moderne mediatie-analyse

Resultaten, samenvatting en Conclusies

Van der Veen, I. & Veen, A. (2024). *Secundaire analyses met pre-COOL data: onderzoek naar voorspellers van sociale ongelijkheid - van de voor- en vroegschoolse periode tot in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Executieve functies (EF)

- Definitie: “hogere orde vaardigheden die individuen in staat stellen om zich op een flexibele, gecontroleerde en doelgerichte manier te gedragen en te denken” (Diamond, 2013)
- Aspecten:
  - Werkgeheugen
  - Aandacht
  - Inhibitie
- Rol executieve functies in ontstaan sociale ongelijkheid in de schoolloopbaan
  - Samenhang SES en EF's
  - Mogelijkheden verkleinen sociale ongelijkheid

Data pre-COOL cohortonderzoek

- Data pre-COOL tweejarigen cohort 2-12 jaar
  - Gegevens executieve functies (kindtestjes, oordelen pm'er/leerkracht)
- Koppeling aan microdata CBS
  - Aanvulling achtergrondgegevens
  - Onderwijspositie voortgezet onderwijs 15-jarige leeftijd

Onderzoeksvragen

In hoeverre hangen executieve functies samen met sociale ongelijkheid in de ontwikkeling van de schoolloopbaan tot 15-jarige leeftijd?

- In hoeverre zijn hierin verschillen naar sociale achtergrond?
- In hoeverre spelen deze factoren in verschillende periodes van de loopbaan een rol?

De onderzoeksgroep

- Pre-COOL tweejarigencohort
  - Twee deelcohorten (instellingencohort + gezinscohort), n= 3453
  - n=2915 (84.4%) gekoppeld aan microdata
- Onderwijspositie via microdata: 2686 leerlingen
  - 29.3% moeder met max. lbo-opleiding
  - 26.6% niet-westerse migratieachtergrond

Instrumenten: sociaaleconomische achtergrond

- Gemiddeld opleidingsniveau ouders:
  - 1 maximaal lager onderwijs, 2 lager beroepsonderwijs, 3 algemeen voortgezet onderwijs en 4 hoger onderwijs
- Factorscore sociaaleconomische achtergrond
  - Eenoudergezin
  - Opleiding ouders
  - Inkomen

Instrumenten: schoolloopbaan

- Kindtestjes 3-jarige leeftijd
  - Factorscore taaltaken (klanken; nonsenswoorden; woordenschat; zinnen)
  - Rekenen voor peuters/kleuters Cito
- Cito-toetsen
  - Begrijpend lezen
  - Rekenen/Wiskunde
  - Drie Minuten Toets
- Advies voortgezet onderwijs
- Onderwijspositie 15-jarige leeftijd
  - Score op de leerjarenladder (combinatie onderwijstype en leerjaar)

Leerjarenladder

	Advies*	Leerjaar 3
praktijkonderwijs	1	3
vmbo-bb	2	4
vmbo-bb/kb	2.5	
vmbo-kb	3	5
vmbo-tl/gl	4	6
vmbo-tl/havo	4.5	
havo	5	7
havo/vwo	5.5	7.5
vwo	6	8

*Scores in leerjaar 1 worden op dezelfde manier toegekend als bij het advies.

Instrumenten: executieve functies

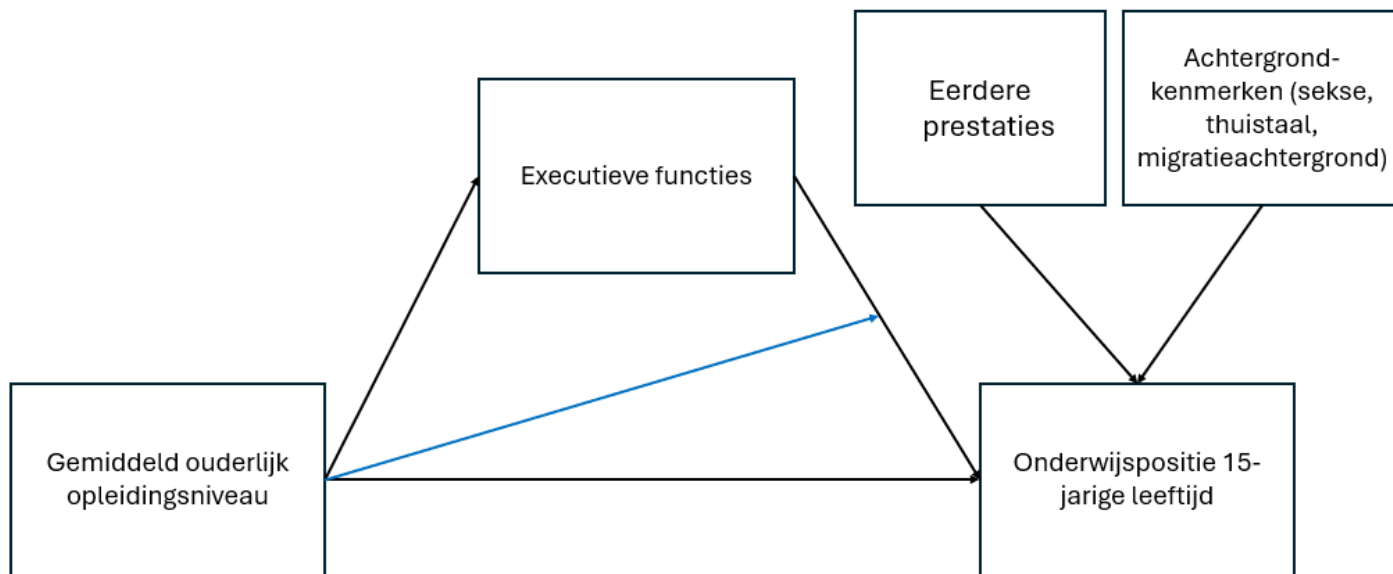
	Bron	Leeftijd	Voorbeelditem/omschrijving	Instrument	n items
Cool EF	kind	3	Aandacht, werkgeheugen, inhibitie	Visuele zoektaak; six boxes task; Silly-Sounds Stroop task	3+5+4
Hot EF	kind	3	Wachttaken cadeau, cadeau in tas	Kochanska e.a.	2
Zelfregulatie in de thuissituatie	ouders	3	Zelfcontrole en volgehouden aandacht	CBQ	5+5
Impulscontrole	pm'er/leerkr.	3 en 6	Kan wachten met nieuwe activiteiten wanneer dat gevraagd wordt	CBQ	3
Troostbaarheid	ouders	3	Voelt zich binnen enkele minuten beter wanneer hij/zij boos is	CBQ	5

Definitie sociale ongelijkheid

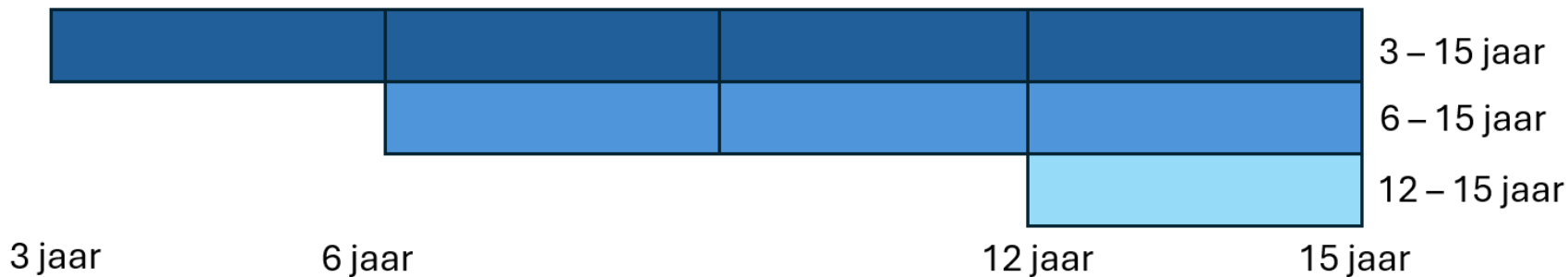

- Bij gelijke aanvangsprestaties, gunstiger loopbaan naarmate gunstigere SES

Analyses: model moderne mediatie-analyse

Analyses: loopbaanperiodes moderne mediatie-analyse

Kindtestjes 3-jarige leeftijd:

- Taaltaken
- Rekenen voor peuters/kleuters Cito

Citotoetsen 6-jarige leeftijd:

- Begrijpend Lezen
- Rekenen/Wiskunde
- Drie Minuten Toets Woordenschat

Schooladvies vo
Ontwikkeling (6 - 12 jaar) in

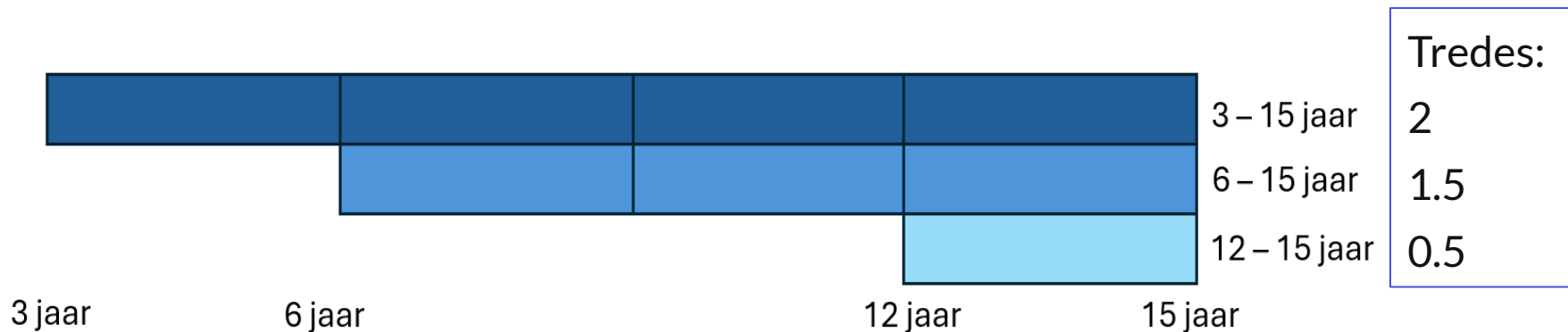
- Cito Rekenen/Wiskunde
- Begrijpend Lezen

Onderwijspositie
(score leerjarenladder)

Resultaten: omvang sociale ongelijkheid

(totale effecten)

Verschil in leerjarenladder tussen leerlingen met lo-ouders en ho-ouders bij gelijke aanvangsprestaties.

Resultaten: directe effecten EF op schoolloopbaan

	Bron	Leeftijd	3-15j	6-15j	12-15j
Cool EF	kind	3	0.16	0.14	0.06
Hot EF	kind	3	0.07	0.08	0.03
Zelfregulatie in de thuissituatie	ouders	3	0.15	0.10	0.03
Impulscontrole	pm'er	3	0.13	0.09	0.02
	leerkracht	6	0.23	0.15	0.03
Troostbaarheid	ouders	3	0.04	0.03	0.03

Resultaten: % mediatie door executieve functies

	Bron	Leeftijd	3-15j	6-15j	12-15j
Cool EF	kind	3	4.9	5.3	ns
Hot EF	kind	3	ns	ns	ns
Zelfregulatie in de thuissituatie	ouders	3	5.3	5.4	ns
Impulscontrole	pm'er	3	3.2	3.2	ns
	leerkracht	6	5.1	4.6	ns
Troostbaarheid	ouders	3	ns	ns	ns

Samenvatting resultaten en conclusies

- Geen (significante) verschillen naar ouderlijk opleidingsniveau in uitwerking EF's op schoolloopbaan
- Sociale ongelijkheid is aanzienlijk en neemt gedurende de schoolloopbaan toe (betreft van 3-15 jaar ongeveer 2 schooljaren/schoolniveaus)
- Ook van 12-15-jarige leeftijd nog relatie met EF gemeten op 3-jarige leeftijd, maar niet als (significante) verklaring voor sociale ongelijkheid
- Executieve functies 'verklaren' rond de 5% van sociale ongelijkheid
- Vroeg EF's stimuleren loont
- Meer onderzoek nodig naar hoe verschillende factoren in samenhang bijdragen aan sociale ongelijkheid (factoren kunnen elkaar versterken)

Bedankt voor uw aandacht!